

Spis treści

Słowo wstępne	23
Rozdział I, Dzieje parafii i kościoła we Wierzchu	27
1. Czasy najdawniejsze	27
1.1. Słowianie na ziemi głogóweckiej	27
1.2. Ziemia pogranicza – kościelna przynależność do diecezji praskiej i wrocławskiej.	27
1.3. Niemcy mile widziani	28
1.4. Gród obronny w Mionowie	28
2. Początki parafii w Mionowie	28
2.1. Dar księcia Kazimierza	28
2.2. Dokument z 1217 r.	28
2.3. Dokumenty z 1371 i 1419 r.	29
2.4. Ks. J. Chrząszcz o kościele w Mionowie	30
3. Śląsk na 200 lat pod Koroną Czeską (1335–1526)	31
3.1. Ciężkie czasy wojen husyckich (1420–1435)	31
3.2. Czasy Marcina Lutra	32
4. Śląsk prowincją Austrii	32
4.1. Zamek we Wierzchu	32
4.2. Kościół we Wierzchu	32
4.3. „Wspaniały okaz średniowiecznej sztuki odlewniczej”	33
4.4. Kolejni panowie na Wierzchu – Georg i Caspar Strzelowie	37
5. Tragedia: wojna trzydziestoletnia (1618–1648) – Szwedzi plądrują ziemię głogówecką ..	37
6. Powrót do wiary katolickiej – opis kościoła	38
7. Ograniczanie wolności mieszkańców.	38
8. Parafia Wierzch bez proboszcza, pod opieką Głogówka.	39
9. Problem z duszpasterską opieką Browieńca	39
10. Kościółek pątniczy Maria Hilf w wierzchowskiej parafii	40
11. „Księga bialskiego dekanatu” z 1674 r.	41
11.1. Ks. Gregor Welczek	41
11.2. Dochody proboszcza	41
11.3. Ks. Joannes Franciscus Gardila (1697)	42
12. „Księga bialskiego dekanatu” z 1719 r. o parafii Wierzch	42
12.1. Inwentarz	42
12.2. Nazwiska gospodarzy z Wierzchu z 1719 r.	43
12.3. Wykaz gospodarzy z Mochowa	44
12.4. Wykaz gospodarzy z Dzierżysławic	45
12.5. Wykaz gospodarzy z Błężewic	45
12.6. Spis mieszkańców Wierzchu z 1723 r. według „karolińskiego spisu podatkowego” (Karolinisches Steuerkataster).	46

13. Kolejni duszpasterze	47
13.1. Ks. prałat Bartholomaeus Bednarz (1723–1726)	47
13.2. Ks. prałat Graf von Schwabenheim	47
13.3. Spis gospodarzy z Wierzchu z 1730 r.	48
13.4. Spis gospodarzy z Wierzchu z 1747 r.	48
13.5. Ks. Gregorius Franciscus Nawa (1733–1747)	48
13.6. Dzwony	49
14. Śląsk staje się prowincją pruską	49
15. Ks. Joannes Suchan (1747–1786)	49
15.1. Spór o kościółek na Glinaniej Górze	50
16. Ks. Michael Gallus (1786–1806)	53
16.1. Wikarzy ks. Gallusa (według ks. Müllera)	55
16.2. Nieszczenie w Raclawicach i na polach	55
17. Wykupienie wolności (1799–1812)	56
17.1. Utrata wolności	56
17.2. Epokowe wydarzenie – zniesienie pańszczyzny	56
17.3. Nazwiska osób z Wierzchu na dokumencie wykupu z 1812 r.	56
18. Ks. Josephus Müller (1806–1822) – zasłużony proboszcz i autor kroniki	57
18.1. Wojska okupacyjne we Wierzchu	59
18.2. Francuzi we Wierzchu	60
18.3. Radość ze zwycięstwa wyrażona modlitwą i pieśnią	61
18.4. Niezwykły celebrians odpustu w 1808 r.	63
18.5. Pożar plebanii, szkoły i 5 gospodarstw	63
18.6. Starosta chce plebanię przenieść do pustego zamku	64
18.7. Wikarzy ks. Müllera	65
18.8. Nowy obraz w ołtarzu głównym	66
18.9. Rezygnacja i śmierć ks. Müllera	67
19. Ks. Michael Gitzler (1822–1843)	67
19.1. Inwentarz parafii	67
19.2. Proboszcz wzorowym gospodarzem	68
19.3. Inwestycje ks. Gitzlera	69
19.4. Poświęcenie kaplicy w Błężowicach, dzwonu w Wilkowie i rozbudowa szkoły parafialnej	70
19.5. Szczególny pogrzeb 5 września 1830 r.	70
19.6. Niespodziewana śmierć wierzchowskiego neoprezbitera	71
19.7. Epidemia cholery na Śląsku (1830)	71
19.8. Śmierć ks. Gitzlera i ks. wikary Carl Schebera	71
20. Ks. Joannes Rinke (1844–1851)	71
21. Ks. Laurentius Massors (1851–1872)	72
21.1. Straszne skutki pożaru z 16 października 1851 r.	73
21.2. Dobrodziej ks. J. Chrząszcza	74

22. Ojcowie paulini z Mochowa parafianami Wierzchu	75
22.1. Fundacja opolskiego księcia	75
22.2. Husyci zabijają zakonników i palą kościół i klasztor	75
22.3. Odbudowa kościoła i klasztoru	76
22.4. Potrzeba niemieckojęzycznych zakonników	76
22.5. Paulini muszą opuścić kościół i klasztor. Czasy sekularyzacji	76
22.6. Hrabia odzyskuje kościół i klasztor	77
22.7. Z klasztoru szpital i kuchnia dla ubogich	77
22.8. Klasztor ośrodkiem rekolekcyjnym i wypoczynkowym	77
22.9. Biskup F. Jop chce mieć paulinów w diecezji	77
23. Historia obrazu Matki Boskiej z Częstochowy w Mochowie-Paulinach	78
23.1. Paulini na Łąkach Mariańskich otrzymują obraz z Częstochowy	78
23.2. Kościół spalony. Co stało się z obrazem Matki Boskiej?	79
23.3. „Cudowny obraz” znajduje schronienie we Wierzchu	79
23.4. Zapisy w inwentarzu ks. proboszcza Gitzlera	80
23.5. Obraz ma wrócić do Mochowa	81
23.6. Ks. Leon Kara o obrazie Matki Boskiej Częstochowskiej	81
23.7. Wstępne badania obrazu dotyczące czasu powstania i stanu technicznego	81
23.8. Rozwiązanie zagadki?	83
24. Cudowny obraz Czarnej Madonny z Jasnej Góry w Mochowie	83
24.1. Król Polski z małżonką i dworem w Głogówku	83
25. Błęziejowice, Dzierżysławice, Leśnik, Mochów opuszczają parafię Wierch	84
25.1. Mochów-Wiese Pauliner parafią	84
25.2. Sprzeciw ks. Laurentiusa Massorsa	84
26. Wykupienie (Ablösung) dziesięciny 1867 r. przez parafian z Wierzchu	85
26.1. Spis gospodarzy Wierzchu z roku wykupu, czyli 1867:	85
27. Wierchowianie na targu w Głogówku w relacji ks. Chrzęszcza z 1869 r.	86
28. Ks. Robert Engel (1872–1894)	87
28.1. Działalność administracyjno-gospodarcza	87
28.2. Starania o relikwie św. Wawrzyńca	87
28.3. Ciekawostki z inwentarza z 1872 r.	88
28.4. Budynki i rola farska	89
28.5. Fundacje religijne	89
28.6. „Polityczno-patriotyczna” działalność ks. R. Engela	91
28.7. Śmierć proboszcza i jego matki	92
29. Opis starego kościoła	92
29.1. <i>Gruftkapelle</i> – Kaplica Matki Boskiej	93
29.2. Wygląd kościoła przed rozbiórką	93
30. Budowa nowego kościoła (1899–1900)	94
30.1. Ks. proboszcz Bernhard Gorke (1894–1904)	94
30.2. Pierwszy projekt	94
30.3. Wybór wybitnego architekta	94

30.4. Nowy projekt i kosztorys	95
30.5. Prace przygotowawcze i rozbiórkowe	96
30.6. Kto pracował i za ile.	96
30.7. Tajemnice kamienia węgielnego	97
30.8. Bogactwo materiałów budowlanych	99
30.9. Ogromne poświęcenie parafian	100
30.10. Ciekawostki z zachowanych rachunków	102
30.11. Remont wieży (1899)	102
30.12. Zegary	104
30.13. Rok Jubileuszowy 1900 i przygotowania do konsekracji	104
30.14. Witraże	104
30.15. Prace malarskie i poświęcenie dzwonów	105
30.16. Końcowe inwestycje	105
30.17. Konsekracja świątyni – 14 listopada 1900 r.	106
30.18. Prace końcowe	107
30.19. Stare i nowe organy	107
30.20. Opis nowo wybudowanego kościoła	108
30.21. Choroba i śmierć ks. proboszcza Gorkego	109
30.22. Zestawienie dochodów i rozchodów w czasie budowy kościoła	110
30.23. Spis ofiarodawców z Wierzchu	110
30.24. Wierzchowski „cud”	116
30.25. Szosa do Prudnika tylko przez Białą.	116
31. Ks. Hermann Viebig (1905–1931)	117
31.1. Działalność duszpasterska ks. H. Viebiga	117
31.2. Remont plebanii i budynków gospodarczych (1909–1910)	118
31.3. I wojna światowa (1914–1918)	119
31.4. Trudny, niespokojny i bolesny czas powstań i plebiscytu (1919–1922)	119
31.5. Przygotowanie dzieci do spowiedzi i I Komunii św.	119
31.6. Światowy kryzys gospodarczy	120
31.7. Elektryfikacja (1922).	121
31.8. Golczowice i Czarowice odłączone od parafii Wierzch	121
31.9. Ciekawa relacja z egzaminu w dwu językach	122
31.10. Rezygnacja, choroba, jubileusz i śmierć ks. proboszcza Viebiga.	122
32. Ks. Marian Przechowski (1931–1964)	122
32.1. Przedsięwzięcia gospodarcze	123
32.2. Zrzeczenie się obowiązku patronackiego.	124
32.3. „Afera” z organistą	124
32.4. Dane z protokołu wizytacji dziekańskiej z 4 grudnia 1933 r.	125
32.5. Pielgrzymowanie	125
32.6. Współpracownicy ks. proboszcza Przechowskiego	126
32.7. Konflikty na tle języka	126
32.8. Parafia Wierzch ostoja polskości	126
32.9. Ks. Przechowski między „młotem i kowadłem”	127
32.10. Kardynał A. Bertram a język w duszpasterstwie	128
32.11. Proboszcz na „dywaniku” u prezydenta Rejencji w Opolu	129

32.12. Biskup katowicki wobec polskich bojówek	129
32.13. Władza hitlerowska żąda zakazu polskich nabożeństw	130
32.14. Parafia Wierzych odłączona od dekanatu Biała	130
32.15. Przedsięwzięcia budowlane (1935–1944)	130
32.16. Budowa salki parafialnej	131
32.17. Trudne lata 1939–1946	131
32.18. Nakaz usunięcia polskich napisów	131
32.19. Dzwony na armaty	132
32.20. Szczyt pychy hitlerowskiej władzy	132
32.21. Msza św. dla polskich robotników przymusowych	133
33. Tragiczne dni i tygodnie wojny i „frontu” – marzec 1945 r.	133
33.1. „Ostatnie rezerwy”	133
33.2. Wiara w ocalenie – Wunderwaffe	134
33.3. We Wierzych szpital dla rannych i chorych koni	134
33.4. Sowiecka ofensywa – Wierzych w środku kotła	134
33.5. „Cudowne” ocalenie w uroczystość św. Józefa	135
33.6. Czerwona Armia „wyzwala” – wygnanie	136
33.7. Po powrocie z wygnania	136
33.8. Los deportowanych do Związku Radzieckiego	137
33.9. Odkrycie w parafialnym archiwum	138
34. „Jesteśmy w Polsce Ludowej”	138
34.1. Repatrianci we Wierzych – dobry czyn repatrianckiego księdza	138
34.2. Terror Milicji Obywatelskiej – niepewność jutra	141
34.3. „Najboleśniejszy okres w moim życiu”	142
34.4. Powrót języka polskiego do kościoła	143
34.5. Weryfikacja – los repatriantów	143
34.6. Naprawienie szkód wojennych na kościele	144
34.7. Tylko jeden rok nauki religii w szkole	144
34.8. Nowe dzwony od protestantów	145
34.9. Restrykcje wobec mieszkańców	146
35. Władza ludowa nie lubi Kościoła	146
35.1. Kardynał S. Wyszyński więziony w klasztorze Prudniku–Lesie	147
36. Koniec ery stalinowskiej (1956 r.)	147
36.1. Pierwsze prymicje po pół wieku	147
36.2. Nauka religii znowu w szkole	148
37. Choroba ks. Przechowskiego	149
37.1. Nareszcie wikary we Wierzych	149
37.2. Walka wikarego z władzami oświaty	150
37.3. Kościół, probostwo i budynki gospodarcze nie są „poniemieckie”	150
37.4. Odpowiedź władzy ludowej – komornik w plebanii	151
37.5. Figura, ołtarz i nabożeństwa do Matki Boskiej Fatimskiej	152
37.6. Bilans dokonań ks. Maruski	152

38. Ks. Józef Koszela (1963–1968)	154
38.1. Prymicje ks. Bernarda Schirmeisena	154
38.2. Tydzień Miłosierdzia 1963	154
38.3. Nowy grabarz i dokończenie salki katechetycznej	154
38.4. Kopia Obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej w parafii 5-6 V 1965	154
38.5. Złoty jubileusz kapłański ks. M. Przechowskiego	155
38.6. Odejdzie do „domu Ojca” ks. M. Przechowskiego	155
38.7. Sobór Watykański II – „rewolucja” w liturgii	156
38.8. Wizytacja bpa Wacława Wyciska 1968 r.	156
38.9. Pierwsza Komunia św. przy zamkniętych drzwiach kościoła.	156
38.9. Przedwczesna śmierć ks. proboszcza Koszeli.	157
39. Ks. Benedykt Sossna (1968–2007)	157
39.1. Nauka religii w nowych warunkach	157
39.2. Nowa władza komunistyczna w Warszawie. E. Gierek I sekretarzem PZPR	158
39.3. Pierwsze w historii parafii święcenia kapłańskie	158
39.4. Wizytacja ks. bpa Antoniego Adamiuka	158
39.5. Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej i gospodarczej w 1979 r.	159
39.6. Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej i gospodarczej w 1980 r.	159
39.7. Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej i gospodarczej w latach 1981–1982.	160
39.8. Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej i gospodarczej w latach 1983–1984	160
39.9. Wizytacja ks. bpa Alfonsa Nossola (13 V 1987)	160
39.10. Sprawozdanie z pracy duszpasterskiej i gospodarczej w latach 1987–1988	161
39.11. Socjalistyczna bieda i stan wojenny	161
39.12. W parafii Wierch są Niemcy! Błogosławiony rok 1989	162
39.13. Pierwsza dwujęzyczna Msza św.	162
39.14. Z protokołu wizytacji dziekańskiej za rok 1995	163
39.15. Wizytacja ks. bpa Jana Kopca (9 IV 1997)	163
39.16. Setna rocznica poświęcenia kościoła (1900–2000)	163
39.17. Druga wizytacja ks. bpa Jana Kopca (8 IV 2003).	163
39.18. Remont wieży kościoła	164
39.19. Emerytura, śmierć i pogrzeb ks. Sossny	166
40. Ks. Józef Bensz	166
40.1. Wdzięczna pamięć o poprzedniku	166
40.2. Fara, podwórko i ogród przyjazne dla starych i młodych	166
40.3. Procesje i pielgrzymki	166
40.4. Wybory Parafialnej Rady Duszpasterskiej	167
40.5. Ruch szensztacki we Wierchu	167
40.6. Apostolstwo dobrych mediów	167
40.7. Jubileusz długoletniego organisty	168
40.8. Troska proboszcza o „kościół z cegieł”	169
40.9. Wizytacja ks. bpa Pawła Stobrawy (25 III 2009)	169
40.10. Remont plebanii (2007–2012).	169
40.11. Starania o odzyskanie 15 ha roli	170
Rozdział II, Portrety naszych duszpasterzy.	171
1. Sebastian – kapelan księcia (1207)	171
2. Ks. proboszcz Mroczo.	171

3. Ks. proboszcz Nicolaus Stral	171
4. Ks. proboszcz Michael Dudek (1644)	171
5. Ks. proboszcz Gregor Welczek (1674)	171
6. Ks. proboszcz Joannes Franciscus Gardila (1697)	172
7. Ks. proboszcz Bartholomaeus Bednarz (1723–1726)	172
8. Ks. prałat dziekan Graf von Schwabenheim (1726–1733)	172
9. Ks. proboszcz Gregorius Franciscus Nawa (1733–1747)	172
10. Ks. proboszcz Johannes Suchan (1747–1786)	173
11. Ks. proboszcz Michael Gallus (1786–1806)	173
12. Ks. proboszcz Joseph Valentin Müller (1806–1822)	174
13. Ks. proboszcz Michael Gitzler (1822–1843)	174
14. Ks. proboszcz Johannes Rinke (1844–1851)	175
15. ks. proboszcz Laurentius Massors (1851–1872)	175
16. Ks. proboszcz Robert Engel (1872–1894)	176
17. Ks. proboszcz Bernhard Gorke (1894– 1904)	178
18. Ks. proboszcz Hermann Viebig (1905–1931)	178
19. Ks. radca Marian Przechowski (1931–1964)	179
20. Ks. proboszcz Józef Koszela (1963–1968)	181
21. Ks. proboszcz Benedykt Sosna (1968–2007)	182
22. Ks. proboszcz Józef Bensz (2007–)	183
Rozdział III, Kapłani, zakonnice i niektóre osoby świeckie pochodzący z Wierzchu	184
1. Ks. Thomas Grabisch	184
2. Ks. Jan Chrzęszcz	184
3. Ks. Carl Chrzęszcz	185
4. O. Alfons Rogosch	185
5. O. Wilhelm Rogosch	186
6. O. Seraphinus Rogosch	188
7. Ks. Henryk Wycisk	188
8. Ks. Bernard Schirmeisen	189
9. Ks. Andrzej Glombica	190
10. Kleryk Boleslaus Larisch	190
1. S. Gertraud (Albine Rogosch), Zgromadzenie Sióstr Szkolnych <i>de Notre Dame</i> ...	190
2. S. Ulrika (Maria Grelich), boromeuszka	191
3. S. Nicea (Maria Jersch), boromeuszka	191
4. S. Bernadette (Agnes Schirmeisen), Zgromadzenie Córek Bożej Miłości (Töchter der Göttlichen Liebe, Wieden)	192
5. S. Beata (Julianna Pelka), boromeuszka	192
6. S. Romualda (Maria Apostel), boromeuszka	193
Niektóre znaczące osoby świeckie z Wierzchu	193
1. Franciszek Strzoda (1857–1922)	193
2. Jan Strzoda	195
3. Rodzina Schirmeisen	195
Rozdział IV, Troska o przekaz prawd wiary	197
1. Nasi przodkowie nie byli analfabetami religijnymi	197
2. Nauka religii, czyli katechizacja	197

3. Usuwanie nauczania religii ze szkół	198
4. Budowa salki parafialnej	198
5. Religia po 1945 r.	199
6. Koniec ery stalinowskiej (1956) – powrót religii do szkoły	199
7. Nauka religii w Mionowie i Wilkowie od 1970 r.	199
Rozdział V, Dzieje zamku i majątku we Wierzchu	200
1. Początki.	200
2. Spadkobiercy kapelana Sebastiana	200
3. Opustoszały zamek niszczyje.	200
4. Rodzina Dams	201
Rozdział VI, Historia szkoły we Wierzchu	203
1. Troska władz kościelnych o oświatę	203
2. Pierwsze wiadomości o szkole	203
3. Dwaj nauczyciele z XVII w. oraz ich dochody	203
4. Szkolnictwo w czasach pruskich.	204
5. Pożar szkoły i odbudowa	205
6. Wspomnienia ks. J. Chrzęszcza o szkole	205
7. Wynagrodzenie nauczyciela jako organisty i kościelnego.	206
8. Czas zajęć nauczyciela jako organisty i kościelnego	206
9. Remonty szkoły i mieszkań dla nauczycieli (1906–1929)	207
10. Koniec szkoły parafialnej we Wierzchu	208
11. Budowa nowej szkoły we Wierzchu	209
12. Przedszkole.	209
13. Statystyka szkolna	210
14. Ciekawe wiadomości o wizytacjach szkolnych 1852–1887	210
15. Polska szkoła prywatna	211
16. Szkoła szpitalem polowym	212
17. Spis nauczycieli w szkole we Wierzchu w latach 1679–1944	212
18. Początki polskiej szkoły po 1945 r. i jej pierwszy kierownik	213
19. Kronika szkoły w Wierzchu odtworzona na podstawie protokołów rad pedagogicznych z lat 1949–1957 i 1961–1994	213
Rozdział VII, Rok kościelny w parafii Wierzch dawniej i dziś.	217
1. Odwiedziny nauczyciela	217
2. Od Adwentu do Wielkanocy dawniej i obecnie	217
3. Zwyczaje związane z prośbą o błogosławieństwo w pracy i w „chlewie” oraz o urodzaje ..	219
4. Procesje	220
5. Oktawa na cześć św. Jana Nepomucena	220
6. Pielgrzymki.	220
7. Zwyczaje związane z narodzinami dziecka i chrztem	222
8. I Komunia św. w 1930 r.	222
9. Wesele	223
10. Z ogłoszeń parafialnych – ostrzeżenie dla młodych pań	224
11. Odpust w święto patronalne ku czci św. Wawrzyńca w 1929 r.	224
12. Podziękowanie za żniwa – żniwniak (Erntedankfest)	224

13. Parafianie dbają o wyżywienie kleryków seminarium duchownego	225
14. Kiermasz – rocznica poświęcenia kościoła	225
16. Pamięć o zmarłych	226
Rozdział VIII, Bractwa, stowarzyszenia, związki	228
1. Ks. proboszcz R. Engel założycielem wielu stowarzyszeń	228
2. Bractwo Najświętszego Serca Pana Jezusa	228
3. Stowarzyszenie Matek Chrześcijańskich	229
4. Apostolstwo Modlitwy	229
5. III Zakon św. Franciszka z Asyżu	229
6. Stowarzyszenie Żywego Różańca	229
7. Bractwo dla abstynencji od napojów alkoholowych	230
8. Papieskie Dzieło Rozkrzewienia Wiary i Misyjne Stowarzyszenie św. Franciszka Ksawerego	230
9. Papieskie Dzieło Dzieciątka Jezus	230
10. Kongregacja Mariańska Dziewcząt pw. Maryi Dziewicy Niepokalnej i pod patronatem św. Agnieszki	230
11. Stowarzyszenie <i>Borromäus-Verein</i> . Ludowa Biblioteka Parafialna (1932)	231
12. Stowarzyszenie Aniołów Stróżów dla Diaspory	233
13. Czcieciele Matki Boskiej z Lourdes i Fatimy (1959–1960)	233
14. <i>Caritas</i> parafialny (1929–1948)	234
15. <i>Bonifatius Verein</i> dla diaspory – bez powodzenia	235
16. <i>Kriegerverein</i>	235
17. Polskie Towarzystwa	235
18. Organiści i chór parafialny	236
19. Szesnastu rozśpiewanych mężczyzn, czyli chór męski <i>Ibykus</i>	236
20. Ilość członków stowarzyszeń do 1919 r.	237
22. Straż Pożarna	237
23. Ważne osoby i instytucje przed i po 1945 r.	239
Rozdział IX, Język polski i niemiecki w kościele i poza nim	241
1. Lud pogranicza	241
2. Pierwsze niemieckie wsie	241
3. Czeski językiem urzędowym	241
4. Paulini z Mochowa proszą o niemieckojęzycznego zakonnika	242
5. Ks. J. Chrzęszcz o języku niemieckim sołtysa i języku polskim w szkole w 1869 r.	242
6. „Językowe wspomnienia” ks. Chrzęszcza z 1870 r.	242
7. Władze pruskie a nauka w języku polskim	242
9. Sprawy języka w parafii Wierzb według spisu ludności w 1910 r.	243
10. Język ojczysty w Prudnickim według spisów 1910–1933	244
11. Protest parafian przeciw kazaniu w języku niemieckim	244
12. Dwujęzyczne przygotowanie do sakramentów św.	244
12. Konwencja genewska 1922–1937.	246
13. Dziekan egzaminuje w obu językach	246
14. I Komunia św. w 1928 i 1930 r.	246
15. Problemy językowe w latach 1931–1940.	246
16. Troska kard. Bertrama o zachowanie języka polskiego.	247

17. Polskie czasopisma z Opola w obronie języka polskiego	247
18. Naciski władz nazistowskich wobec języka polskiego	248
19. Generalna zmiana nastrojów. Odprawianie w języku polskim staje się niemożliwe	249
20. Biskup katowicki wobec nabożeństw w języku niemieckim. Kardynał Bertram o nabożeństwach w języku polskim	250
22. Msza św. dla polskich jeńców i robotników przymusowych	251
23. Rok 1945 – ostateczny koniec dwujęzyczności	252
24. Rok 1989 – nowe szanse	252
25. Zmiany nazwisk	252
Rozdział X, Mniejszość polska	254
1. Trudne sprawy narodowościowe	254
1.1. Bismarck wrogiem języka polskiego w Rzeszy	254
1.2. Franz Strzoda posłem do Reichstagu w Berlinie	254
1.3. Propolskie skupiska na terenie parafii i okolicy	254
1.4. „Wojna śląsko-polsko-niemiecka” 1918–1922	255
1.5. Rok 1918	255
1.6. Rok 1919	256
1.7. Pierwsze powstanie śląskie	256
1.8. Rok 1920	256
1.9. Drugie powstanie śląskie	257
1.10. Rok 1921	257
1.11. Wspomnienie polskiego patrioty	258
1.12. Graf Oppersdorff agituje za Polską	259
1.13. Rodacy spoza Śląska głosują także	259
1.14. Plebiscyt z 20 marca 1921 r.	260
1.15. Trzecie powstanie śląskie	261
1.16. Rok 1922 – powrót do normalności	261
2. Działalność wierzchowskich Polaków po upadku powstania	262
2.1. Polska szkoła w Mionowie – Wierzchu	262
2.2. Działalność kulturalno-patriotyczna mniejszości polskiej	263
3. Działacze polscy z parafii Wierzch	264
3.1. Planowane wysiedlenia propolskich rodzin	267
Rozdział XI, Mniejszość niemiecka	268
1. Władza ludowa nie uznaje mniejszości narodowych	268
2. Szok	268
3. Kim są mieszkańcy parafii? Polakami czy Niemcami?	268
4. Pomnik poległych	269
5. Willa „Anna” – ośrodkiem DFK (Deutscher Freundschaftskreis)	270
Rozdział XII, Ciekawostki z ogłoszeń parafialnych	271
1. Życie parafialne	271
1.1. Ślub w roku 1796 r.	271
1.2. Misje ludowe w 1889 r.	271
1.3. Wynagrodzenie ministrantów	271
1.4. Rocznicą urodzin cesarza	271

1.5. Nabożeństwa ślubowane	271
1.6. Porządek nabożeństw w latach 1927– 1928	272
1.7. Rok 1929	272
1.8. Wybory i pielgrzymki do Prudnika i Cukmantlu	273
1.9. Różne ogłoszenia	273
1.10. Przekaz parafii w 1931 r.	273
2. Wyjątki z ogłoszeń ks. M. Przechowskiego.	274
2.1 Boże Ciało w 1931 r.	274
2.2. Pielgrzymka do Ceckmatlu (Złatych Hor) środa 24 czerwca 1931 r.	274
2.3. Ostrzeżenia dla dziewcząt i gospodarzy	274
2.4. Odpust Porcjunkuli	274
2.5. Przedstawienie teatralne.	275
2.6. Rada parafialna wobec sprawy J. Kuscha	275
2.7. Roraty 1931 i kolęda 1931/1932.	275
2.8. Musi być porządek – zakończenie roku 1931.	275
2.9 Hrabia Tiele-Winckler pozbywa się obowiązków patronackich	275
2.10. Tekst ogłoszeń z 1935 r. pisany po polsku i zatrudnienie grabarza	276
2.11. Wybory Rady Parafialnej	276
2.12. Przebudowa stajni na salkę parafialną (1938 r.)	276
2.13. 85-letni kardynał A. Bertram we Wierzchu.	277
2.14. Wyjątkowe pozwolenie dla ks. Zająca i sprawa kolędy.	277
2.15. Porządek adoracji w 1946 r.	277
2.16. Złoty jubileusz ks. Wiebiga i wiadomość o jego śmierci	278
2.17. Ponowne ostrzeżenia	278
2.18. Misje parafialne 28.8.1949–4.9.1949	278
2.19. Ostre ostrzeżenie dla stojących przed kościołem podczas nabożeństw.	279
2.20. Figura Matki Boskiej Fatimskiej i biskup na odpuszcie	279
2.21. Choroba ks. radcy i jego apel dotyczący imion chrześcijańskich.	279
2.22. Duszpasterska aktywność ks. wikarego Maruski w latach 1961–1962	279
2.23. Inwestycje w 1962 r. – budowa ogrzewania	280
2.24. Ks. Lothar Maruska odchodzi, a przychodzi ks. Koszela	280
2.25. Tydzień Miłosierdzia 1963 r. i wybór nowego grabarza	280
2.26. Komornik na farze.	280
2.27. Dokończenie salki katechetycznej w 1965 r.	281
2.28. Złoty jubileusz kapłański ks. Przechowskiego	282
2.29. Drugie nawiedzenie Matki Boskiej Częstochowskiej, 30 lat po pierwszym przyjeździe obrazu w 1965 r.	282
Rozdział XIII, Sądownictwo w dawnych czasach	283
1. Wygoda! Sąd na miejscu. Sołtys z władzą sądowniczą!	283
2. <i>Dreiding</i> – potrójny sąd	283
3. Sąd wiejski.	283
4. Nazwiska członków sądu wiejskiego we Wierzchu i Mionowie.	283
Rozdział XIV, Cmentarz.	285
1. Cmentarz dla siedem wiosek i jego powiększenie	285
2. Budowa kaplicy cmentarnej.	286

3. Studnia na cmentarzu	286
4. Regulamin cmentarny	286
5. „Las” krzyży	287
Rozdział XV, Ofiary wojen	288
1. Ofiary wojen	288
1.1. Polegli z Wierzchu 1914–1918	288
1.2. Polegli i ofiary II wojny światowej 1939–1945/1947	290
1.3. Ofiary rozstrzelań i niewybuchów w 1945 r.	297
1.4. Deportowani w 1945 r. przez władze sowieckie	297
1.5. Lotnicy amerykańscy i więźniowie z obozu w Oświęcimiu	298
1.6. Pomnik poległych 1939–1945/1947 z Wierzchu i Mionowa	299
2. Groby żołnierzy niemieckich na cmentarzu we Wierzchu	299
2.1. Świadcowie pochowania poległych	300
2.2. Trud troski o groby poległych	300
2.3. Lista imienna poległych lub zamordowanych żołnierzy	301
2.4. Krzyż i tablice na masowym grobie 2012 r.	302
Rozdział XVI, Kaplice i krzyże przydrożne	303
1. Kaplice	303
1.1. Kaplica–dzwonnica w Błażejowicach	303
1.2. Pierwsza kaplica we Wierzchu	303
2. Krzyże	303
2.1. Fundatorzy krzyży z Wierzchu w latach 1861–1911	303
3. Dokumentacja fotograficzna i opisowa – zobacz Aneks: „Kapliczki i krzyże Wierzchu” ..	304
Rozdział XVII, Podania i legendy	305
1. O próbie wykradania obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej	305
2. O Janie z Wierzchu, który dostał misję pojednania	306
3. Legenda o zawiedzionej miłości	308
4. Legenda o zamku we Wierzchu	308
5. O tańczących córkach wodnika	309
6. Czarne ciele	309
7. Wodnik żyjący pod młyńskim mostem	310
8. O tym, jak topielica chrzczyła dziecko w stawie	310
9. Relacja ks. proboszcza Müllera o dziwnym krzaku czarnego bzu	311
Rozdział XVIII, Rola farska, ogród i łąki	313
1. Jak to dawniej było z farską rolą	313
2. Dzierżawcy farskiej roli	314
3. Parafia nabywa 24 morgi ziemi w Błażejowicach	314
4. Długa lista kolejnych dzierżawców	314
5. Problemy z dzierżawcami po 1945 r.	315
6. Państwo odbiera parafii rolę	315
7. Przypomnienie, że farska rola jest dalej własnością parafii	316
Rozdział XIX, Wierzch jako jednostka społeczno-gospodarcza dawniej	317
1. Sołtysi	317
2. Spis rzemieślników przed 1945 r.	317

3. Ważny wiejski zwiastun	317
4. Ilość gospodarstw	317
5. Karczmy	317
6. Sklepy	318
7. Sparkasse	318
Rozdział XX, Wierzch jako jednostka społeczno-gospodarcza po 1945 r.....	318
1. Początek „dyktatury proletariatu”	318
2. Szkic wioski Wierzch	319
3. Spis mieszkańców Wierzchu z lat 60-tych	320
4. Stan wojenny	321
5. Zwycięstwo demokracji	321
6. Związek Śląskich Rolników	321
7. Związek Śląskich Kobiet	321
8. Dwujęzyczne tablice miejscowości	322
Rozdział XXI, Wierzch – Deutsch Müllmen Roku Pańskiego 2013	323
1. Firmy	323
2. Stowarzyszenia i Związki	323
3. Budynek szkolny bez uczniów	323
4. Izba Pamięci – <i>Heimatstube</i>	324
Rozdział XXII, Historia Mionowa	325
1. Wioska o wielu nazwach	325
2. Pochodzenie nazwy	326
3. Układ wioski	326
4. Dokument założenia Mionowa	326
5. Najstarsze wspomnienia o Mionowie	326
6. Lokalizacja kościoła drewnianego	327
7. W środku wioski znajduje się kaplica	328
8. „Księga białskiego dekanatu” z 1719 r. o daninach dla proboszcza z wioski Mionów (Milowac)	329
9. Spis mieszkańców Mionowa w „karolińskim spisie podatkowym” z 1723	329
10. Mieszkańcy Mionowa wykupują sobie wolność (1805)	329
11. Lista mieszkańców Mionowa z 1812 r.	330
12. Spis gospodarzy z okazji wykupienia dziesięciny w 1867 r.	331
13. Lista ofiarodawców Mionowa na budowę kościoła we Wierzchu (w markach)	332
14. Lista ofiarodawców Czartowic na budowę kościoła we Wierzchu	333
15. Ważne i ciekawe osoby z Mionowa	334
15.1. Ks. dziekan Constantin Dziadek (1837–1903)	334
15.2. Ks. Johannes Dziadek (1842–1903)	334
15.3. Ks. Johannes Chrzęszcz (1857–1928)	335
15.4. Siostry zakonne, które wstąpiły do Zgromadzenia Sióstr Miłosierdzia św. Karola Boromeusza w Trzebnicy	337
15.4.1. S. Czesława (Joanna Soloch)	337
15.4.2. S. Eleonora (Julianna Dominik)	338
15.4.3. S. Mamberta (Theresia Wioska)	338

15.4.4. S. Kalista (Paulina Daniel)	338
15.4.5. S. Clementia (Franciszka Kijas)	338
15.4.6. S. Romualda (Paulina Hamerla)	339
15.5. Ród Dziadków	339
15.6. Jan Dziadek	340
15.7. Polska szkoła Jana Dziadka w Mionowie (1931–1935)	341
16. Mionów dawniej	341
16.1. Bogata inicjatywa prywatna	342
16.2. Rodzina Schirmeisen (1915 r.) oraz zabudowania gospodarskie z 1915	343
16.3. Przedwojenni sołtysi	343
16.4. Stróżowie nocni	343
16.5. Najwięksi gospodarze przedwojenni	343
17. Szkoła w Mionowie przed 1945 r.	344
18. Szkoła w Mionowie po 1945 r.	345
19. OSP	345
20. „Wspólna”, czyli Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna w Mionowie	346
21. Polegli w I wojnie światowej i listy zawiadamiające o śmierci	346
22. Polegli w II wojnie światowej	350
23. Deportowani w 1945 r. przez władze sowieckie	353
24. Święte miejsca Mionowa	353
24.1. Kapliczki	353
24.2. Krzyże przydrożne	355
25. Spis mieszkańców Mionowa z lat 50. i 60.	358
26. Garść danych statystycznych o liczbie mieszkańców	362
26.1 Mionów w Roku Pańskim 2013	362
26.2. Stowarzyszenia, związki, organizacje	362
26.3. Miejsca pracy	363
27. Plan Odnowy Miejscowości Mionów na lata 2011–2019	363
27.1 Działalność społeczno-kulturalna mieszkańców	363
27.2. Bogactwa wioski	364
27.3. Analiza mocnych i słabych stron	365
28. Plan sytuacyjny Mionowa z 1930 r.	366
29. Układ ulic i domów Mionowa 2013	367
Rozdział XXIII, Historia Wilkowa	368
1. Wioska własnością zakonu paulinów w Mochowie	368
2. „Księga bialskiego dekanatu” z 1719 r. o daninach Wilkowa dla proboszcza we Wierzchu	368
3. Życie mieszkańców do 1817 r.	369
4. „Wykup” (<i>Freikauf</i>) w 1817 r.	370
5. Wykupienie (<i>Ablösung</i>) od dziesięciny w 1867 r.	371
6. Spis gospodarzy z okazji wykupienia od dziesięciny w 1867 r.	371
7. Lista ofiarodawców z Wilkowa na budowę kościoła parafialnego we Wierzchu (1896–1904)	372
8. Spis mieszkańców Wilkowa z lat pięćdziesiątych XX w.	374

9. Księża i zakonnice pochodzący z Wilkowa.....	376
9.1. Ks. Joseph Chrząszcz.....	376
9.2. Ks. Anton Chrząszcz.....	376
9.3. Ks. Proboszcz Johannes Glatzel.....	376
9.4. Ks. Joseph Stryczek.....	376
9.5. Bracia kapłani Ignatz i Robert Grelichowie.....	378
9.6. Ks. dziekan Robert Grelich (brat o. Zacheusza).....	380
9.7. S. Silvestra (Agata Kontny).....	381
10. Znaczące osoby z Wilkowa.....	381
10.1. Elżbieta Ermler (1901–1986).....	381
10.2. Sobota Stanisław (1879–1964).....	383
11. Sołtysi.....	383
12. Krzyże w Wilkowie.....	384
13. Kapliczki w Wilkowie.....	387
14. Szkoła w Wilkowie.....	390
16. Polegli z Wilkowa podczas I wojny światowej.....	391
16.1. Polegli z Wilkowa podczas wojny 1939–1945/1947.....	393
17. Wilków przed 1945 r.....	396
18. Wilków w marcu 1945 r.....	396
19. Spis mieszkańców Wilkowa.....	396
20. Wilków w Roku Pańskim 2013.....	399
20.1. Plan sytuacyjny.....	399
20.2. Sołtysi i członkowie Rady Sołectkiej.....	400
20.3. Gospodarstwa, firmy, zakłady.....	401
20.4. Stowarzyszenia.....	401
20.5. Oświata.....	401
21. Tragiczne perspektywy.....	401
Aneks.....	403
I Skarby naszego kościoła.....	404
1. Portale.....	404
2. Ołtarz w prezbiterium.....	404
3. Malowidła.....	406
Prezbiterium.....	407
Środek sklepienia przed Prezbiterium.....	410
Na sklepieniu lewej nawy.....	411
Sklepienie nawy głównej.....	412
Dawna kaplica chrzcielna.....	416
4. Ambona czyli Stół Słowa Bożego.....	417
5. Organy i prospekt organowy.....	419
6. Dwa cenne obrazy.....	420
7. Trzyńście witraży.....	421
8. Figury.....	426

9. Ołtarz Matki Boskiej Częstochowskiej	435
10. Boczny ołtarz Matki Boskiej Fatimskiej	436
11. Stacje Drogi Krzyżowej ze szczególną historią	436
II Projekt i koszty malowania nowego kościoła	440
III Wydatki na budowę i upiększenie kościoła we Wierzchu od 1877 r. do września 1903 r. .	445
„I. Belegscheft zur Rechnung über den Neubau der Pfarrkirche zu Deutsch Müllmen, Archipresbyterat Zülz, zu Titel I und II	447
II. Belegscheft zur Rechnung über den Neubau der Pfarrkirche zu Deutsch Müllmen, Archipresbyterat Zülz, zu Titel III bis VIII	448
Belege zu Titel V Dachdecker und Klempnerarbeiten	448
Belege zu Titel VI Tischler, Schlosser, Glaser u. Maler Arbeiten	448
Belege zu Titel VII Ausbau, Gegenstände	449
Belege zu Titel VIII	449
IV Kapliczki Wierzchu	451
„Kapliczki” budowane z okazji procesji Bożego Ciała	453
Krzyże we Wierzchu	406
V Statystyki parafii	465
Statystyka po 1945 r.	469
Sakrament Bierzmowania 1867-1944	469
Dzieci przystępujące do I. Komunii św. od 1872 roku	470
VI Kronika Müllera z 1819r.	474
§ I s.1 O nieznanym fundatorze tejże parafii i kościoła oraz o czasie jej powstania. .	474
§ II s.2 O przerwaniu szeregu własnych proboszczów, rezydujących tu na miejscu . . .	475
§ III s. 4 O administrowaniu parafii Wierzch przez kapłanów lub administratorów . .	476
§ IV s. 6 Proboszczowie parafii Wierzch, mieszkający na miejscu	477
§ V s.6 O obustronnym przyjaznym układzie	478
§ VI s. 9 Proboszcz Gregorius Franciscus Nawa.	479
§ VII s.11 Proboszcz Joannes Suchan	480
§ VIII s. 17 Proboszcz Michael Gallus	484
§ IX s.21 Proboszcz Josephus Valentinus Müller	486
§ X s.35 Proboszcz Michael Gitzler	495
§ XI s. 43 Proboszcz Joannes Rinke	499
§ XII s.46 Proboszcz Laurentius Massors	499
VII Właściciele – patronowie Wierzchu i Mionowa od 1217 r. do 1899 r.	501
VIII Słowniczek starych określeń	502

Geschichte der Dörfer Deutsch und Polnisch Müllmen

Vorwort	504
1. Einführung	505
2. Vorzeit, schlesische Piasten und böhmisches Königreich (bis 1532).	506
2.1 Vor- und Frühgeschichte	506

2.2 Veränderungen durch die deutsche Ostsiedlung	508
2.2.1 Deutschrechtliche Dorfgründungen	508
2.2.2 Die Ursprünge der Müllmener Pfarrkirche	512
2.3 Die adeligen Herren von Polnisch Müllmen	514
2.4 Hussitenkriege und Siedlungskrise	520
3. Habsburger Monarchie (1532 – 1742)	522
3.1 Die Herrschaft Deutsch Müllmen zwischen Reformation und Gegenreformation ...	522
3.2 Kirchliche Verhältnisse nach der Reformation	529
3.2.1 Dreißigjähriger Krieg und Gegenreformation	529
3.2.2 Materielle Ausstattung der Kirche um 1700	531
3.2.3 Wiedererlangung der kirchlichen Unabhängigkeit	535
3.3 Schulische Verhältnisse nach dem Dreißigjährigen Krieg	536
3.4 Gutsherrschaft und bäuerliche Abhängigkeit	538
3.4.1 Entstehung und Ausprägung der Gutsherrschaft	538
3.4.2 Das Karolinische Steuerkataster von 1723	540
4. Königreich Preußen (1742 – 1871)	546
4.1 Schlesische Kriege und Franzosenzeit	546
4.2 Bäuerliche Verhältnisse	549
4.2.1 Dienstablösung und Entwicklung eines freien Bauernstand	549
4.2.2 Sittenbilder von Pfarrer Johannes Chrzyszcz aus der Zeit um 1870	555
4.3 Kirchliche Verhältnisse	559
4.4 Schulwesen, Bildung und Sprache	566
5. Deutsches Reich (1870 – 1945)	569
5.1 Das deutsche Kaiserreich	569
5.1.1 Kulturkampf und Sprachproblematik	569
5.1.2 Kirchliche Verhältnisse und Neubau der Pfarrkirche	570
5.1.3 Schulische Verhältnisse	573
5.2 Erster Weltkrieg und oberschlesischer Plebiszit	577
5.3 Weimarer Republik und Nationalsozialismus	579
5.3.1 Zwischen Demokratie und Diktatur	579
5.3.2 Kirche und Schulen	580
5.3.3 Zweiter Weltkrieg	584
6. (Volks-)Republik Polen (seit 1945)	587
6.1 Antideutsche und kirchenfeindliche Politik der Kommunisten	587
6.2 Politische und wirtschaftliche Wende seit 1989	592
Quellen- und Literaturverzeichnis	595
Literatur	596
Publikationen	600
Indeks osób	601
Indeks miejscowości	606

